

उद्योजकीय प्रेरणेचा शोध आणि विकास

मनुष्यस्वभावाचा अभ्यास केल्यास आपणास असे आढळून येईल, की सामान्यतः प्रत्येक व्यक्तिकी वर्णणूक ही सहेतूक असते. थोडक्यात, ध्येय साध्य करण्यासाठी केलेली प्रत्येक कृती म्हणजेच ध्येयप्राप्तीसाठी केलेला प्रयत्न असे म्हणता येईल. स्व-अभिमान, कार्यक्षमता, सामाजिक प्रतिष्ठा इ. भावनांशी निगडीत माणसांचे हेतू असतात.

उद्योजकता आणि समाजाच्या निकोप वाढीसाठी योग्य प्रेरणा -प्रवृ-त्तींची गरज आहे. यशसंपादनाची तीव्र इच्छाशक्ती, मध्यम स्वरूपाची स-ताप्राप्तीची प्रेरणा आणि कमी स्वरूपाची आपूलकी, प्रेरणा या तीन प्रकारच्या प्रेरणांमधून उद्योजकीय प्रेरणाशक्ती बनते. उद्योजकीय प्रेरणाशक्तीला त्याच्या कल्पकतेची आणि विविध समस्यांना तोंड देण्याची क्षमता या गुणसंपदेची जोड मिळते.

सर्वसाधारणपणे प्रेरणांचे पुढील चार प्रकार करता येईल:

१. सिध्दी किंवा यशसंपादन प्रेरणा
२. आपूलकी किंवा प्रेमप्रेरणा
३. स-ताप्राप्तीची प्रेरणा
४. विस्तारप्रेरणा.

वरील चार प्रेरणांचा आपण थोडक्यात विचार करू.

१. सिध्दी किंवा यश संपादन प्रेरणा:

सिध्दीप्रेरित व्यक्तित्ने ध्येय ठरविलेले असते आणि ते गाठण्यासाठी लागणाऱ्या प्रयत्नांची पराकाष्ठा करण्याची त्याची तयारी असते. या प्रकारच्या व्यक्ती उद्योजक होण्यासाठी जास्त योग्य ठरतात. या व्यक्तित्ने उद्योगधंद्यात नवीन प्रयोग करतात आणि नविन्यपूर्ण वस्तु/सेवा ग्राहकांसाठी उपलब्ध करतात. या व्यक्तित्नी ठरविलेले ध्येय गाठताना येणाऱ्या आव्हानांशी कसा सामना करायचा याचा विचार केलेला असतो. त्यामुळे उद्योग करताना येणाऱ्या धोक्यांचा, समस्यांचा त्यांनी वास्तववादी दृष्टिकोनातून विचार केलेला असतो. थोडक्यात, चांगल्या नियोजनामुळे अपयश येणाची शक्यता कमी होते; परंतु अपयश आल्यास या व्यक्तित्ने निराश न होतात त्यातून यशस्वीपणे बाहेर पडू शकतात.

बांधकाम व्यावसायिक डी.एस.कुलकर्णी, इन्फोसिस लिमिटेड या कंपनीचे संस्थापक नारायण मूर्ती, संपूर्ण जगभरात स्टीलचे अनेक कारखाने काढणारे लक्ष्मीकांत मित्तल, बी.जी. शिर्के, बाबा कल्याणी इ. व्यक्तित्ने सिध्दीप्रेरित व्यक्तित्नी उदाहरणे आहेत.

२. आपूलकी प्रेरणा:

आपूलकीने प्रेरित व्यक्तित्ने समाजातील विविध घटकांशी मैत्रीपूर्ण आणि प्रेमाचे संबंध ठेवतात. इतर व्यक्तित्नीच्या समस्या जाणून घेऊन त्यांना योग्य ती मदत करण्याची त्यांची तयारी असते. यामुळे या व्यक्तित्नीचा जनसंग्रह मोठ्या प्रमाणावर असतो.

संत गाडगेबाबा, इन्फोसिस फाऊंडेशनच्या सुधा मुर्ती, स्व. पांडुरंगशास्त्री आठवले, आण्णा हजारे, मोहन धारिया इ. व्यक्तित्ने या प्रेरणेची उदाहरणे आहेत.

३. सत्ताप्राप्तीची प्रेरणा:

या प्रकारच्या व्यक्तित्ने स्वतःचा प्रभाव इतर व्यक्तित्नीवर किंवा समाजावर पाडू शकतात. त्यांचे संभाषणकौशल्य चांगले असते व त्यामुळे त्यांची दुसऱ्यांवर चांगली छाप पडते. अशा प्रकारच्या व्यक्तित्नीचे वलय निर्माण करू शकतात आणि त्यामुळे ते चांगले नेते, प्राध्यापक, संघटक होऊ शकतात.

श्री. अटलबिहारी वाजपेयी, मार्केटिंग गुरु फिलिप कोटलर, शरद पवार, डॉ. अब्दुल कलाम इ. व्यक्तित्ने प्रेरणेची उदाहरणे आहेत.

४. विस्तारप्रेरणा:

या प्रकारच्या व्यक्त दुसऱ्यांना मदत करण्यासाठी तत्पर असतात. त्यामुळे इतरांच्या गरजांसाठी आणि इच्छांसाठी ते स्वतःला दुय्यम मानून इतरांच्या विकासासाठी स्वतःच्या ज्ञानाचा वापर करतात. त्यांना आपल्याबरोबर इतरांचे किंवा समाजाचे भले झालेले पाहण्याची इच्छा असते.

मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स, इंडस्ट्रीज अँड अॅग्रिकल्चर या संस्थेने संस्थापक आ.रा. भट, मणिभाई आप्पासाहेब पवार, डॉ. बाबा आमटे इ. व्यक्ति या प्रेरणेची उदाहरणे आहेत.

प्रत्येक व्यक्तित्वाच्या स्वभावात यापैकी एक प्रेरणा जास्त प्रमाणात असते. त्यानुसार त्या व्यक्तिला त्यावर अवलंबून असलेली कृती करावीशी वाटते किंवा ध्येय ठरवावेसे वाटेल. त्यामुळे तुम्ही आता विचारांती तुमच्या स्वभावात कोणती प्रेरणा जास्त प्रमाणात आहे या निष्कर्षार्पणत येऊ शकाल.

अर्थात प्रत्येक व्यक्तित्वामध्ये एकच प्रेरणा असू शकणार नाही. कदाचित चारही प्रेरणा कमी जास्त प्रमाणात असतील, परंतु त्यातील ज्या प्रेरणेचे प्रमाण जास्त त्या प्रेरणेचा पगडा त्या व्यक्तित्वाच्या कृतीवर आणि व्यक्तित्वावर आहे असे लक्षात येईल.

वरील सर्व प्रेरणांचा विचार केल्यानंतर आपल्या लक्षात येईल, की सिध्दीप्रेरणा ही उद्योजक घडविण्याच्या दृष्टिकोनातून सर्वात महत्त्वाची आहे. एखाद्या व्यक्तित्वाची जडण-घडण होताना आपल्या आजुबाजुच्या अनेक घटकांचा त्याच्या व्यक्तित्वावर परिणाम होत असतो आणि यातूनच त्याचे व्यक्तित्व बनते. म्हणून त्या व्यक्तित्वाच्या स्वभावात जास्त प्रमाणात असलेली प्रेरणा जन्मतः उपजत असेलच असे नाही.

त्यामुळे एखाद्या व्यक्तित्वाची मुळ प्रेरणा ही विविध प्रकारच्या प्रयत्नांतून सिध्दीप्रेरणेमध्ये बदलता येणे शक्य आहे. त्यासाठी त्या व्यक्तित्वाने मनापासून आत्मपरीक्षण केले पाहिजे आणि सिध्दीप्रेरणा संकरित करण्यासाठी खास प्रयत्न केले पाहिजेत.

डॉ. डेव्हिड मॅक्लेलॅंड, या हार्वर्ड युनिव्हर्सिटीच्या संशोधकाच्या संशोधनानुसार छोट्या मुलांच्या कथा, लोककथा, मासिकातील लेख इ. मधील सिध्दीप्रेरणा-प्रवृत्तींचा विविध देशांतील वाचणाऱ्या लोकांच्या प्रेरणांवर परिणाम झाला आणि काही वर्षांनी त्या देशात आर्थिक भरभराट झाली. या निष्कर्षामुळे सिध्दीप्रेरणेची भाषा विविध प्रकारच्या व्यक्तित्वा, गटांना, समाजांना आणि देशांना आर्थिक भरभराटीसाठी प्रेरित करते या निर्णयाप्रत संशोधक येऊन पोहोचले.

मानसशास्त्रज्ञांच्या संशोधनानुसार काही व्यक्तित्वा ज्यावेळी शांतपणे दाखविलेल्या संक्षिप्त चित्रांवर विचार करण्यास सांगितले त्यावेळी त्यांच्या मनात त्यांच्यासमोर असलेल्या गरजेच्या किंवा हेतुसंबंधातील वस्तु डोळ्यासमोर आल्या. जसे की, जे लोक कित्येक दिवस उपाशी होते त्यांना त्या चित्रात खाद्यपदार्थ दिसू लागले, जे लोक निवडणुकांसंबंधी विचार करीत होते त्यांना त्यांच्या नेत्यांच्या भाषासंबंधी चित्रे दिसू लागली.

या प्रयोगातून मानसशास्त्रज्ञांनी पुढील निष्कर्ष काढले:

१. लोकांनी केलेल्या कल्पनाशक्तींमधून त्यांच्या गरजांचा, विचारसरणीचा आणि त्यांच्या व्यक्तित्वाचा भास होत होता.
२. त्यांना ज्यावेळी अशा संदिग्ध चित्रातून त्यांच्या कल्पना मांडण्यास सांगण्यात येते त्यावेळी त्यांच्या गरजा आणि विचारसरणींचा त्यावर प्रभाव असतो.
३. या लोकांनी केलेल्या कल्पनाविस्तारातून त्यांच्यामध्ये असलेल्या प्रबळ इच्छांचा किंवा प्रेरणांचा अंदाज बांधता येतो.

या निष्कर्षावर आधारित एखाद्या व्यक्तीची प्रेरणा शोधण्याची आणि मोजण्याची तंत्रे शास्त्रज्ञांनी विकसित केली. या पध्दतीमध्ये भाग घेणाऱ्या व्यक्तीने दाखविलेल्या चित्रांवर आधारित कथा, कविता इ. चे विश्लेषण करून एक गुणतक्ता शास्त्रज्ञांनी विकसित केला.

संकल्पना परीक्षण

संकल्पना परीक्षण तंत्र एखाद्या व्यक्तीचे व्यक्तिमत्व तसेच प्रेरणाशक्ती ठरविण्यासाठी वापरता येते. या परिक्षणातून एखाद्या व्यक्तीची विचार करण्याची क्षमता आणि कल्पना करण्याची ताकद याचा अंदाज बांधता येऊ शकतो.

संकल्पना परीक्षणामध्ये भाग घेणाऱ्या व्यक्तीला ५ ते ६ संदिग्ध चित्रे एकामागून एक दाखविण्यात येतात आणि या चित्रांवर आधारित गोष्टी लिहिण्यास सांगण्यात येते. या कथांमधून लिहिणाऱ्या व्यक्तीच्या प्रेरणा प्रकाराचा शोध घेता येतो.

पुढील तक्तामध्ये विविध शास्त्रज्ञांनी विकसित केलेल्या गुणमोजणी पध्दतींची माहिती दिली आहे.

वर्ष	शास्त्रज्ञाचे नाव	विकसित केलेल्या पध्दतीचा उपयोग
१९५७	डॉ. मॅक्लेलॅंड आणि इतर	सिध्दीप्रेरणेचे गुण मोजण्यासाठी
१९५८	हेंस आणि इतर	आपुलकीप्रेरणेचे गुण मोजण्यासाठी
१९५८	व्हेरॉफ आणि इतर	सत्ताप्राप्ती प्रेरणेचे गुण मोजण्यासाठी
१९७५	स्टेवर्ट	मानसिक आणि सामाजिक विकसता

वरील सर्व पध्दतींचे खूप संशोधन झाले आहे आणि या सर्व पध्दती आता प्रेरणा मोजण्यासाठी योग्य आहेत असे निष्कर्ष आले आहेत.

भारतातसुद्धा या पध्दतींवर खूप संशोधन झाले आहे. श्री. प्रयाग मेहता यांनी शाळेत जाणाऱ्या मुलांमधील सिध्दीप्रेरणा मोजण्यासाठी नवीन चित्रावली विकसित केली आहे. अशाच प्रकारच्या पध्दती शेतकऱ्यांच्या, उद्योजकांच्या आणि विकास अधिकाऱ्यांच्या प्रेरणा मोजण्यासाठी सुद्धा वापरण्यात येतात. सामाजिक बदल आणि उद्योजकतावादीसाठी विस्तारप्रेरणा देखील महत्वाची ठरेल.

आपण वरील भागात पाहिले की, चित्रांवर आधारित कथांमधून लिहिणाऱ्या व्यक्तीच्या प्रेरणाप्रकाराचा शोध घेता येतो. आता आपण या कथांमधील पृथःकरणातून सिध्दीप्रेरणेचे उपभाग आणि त्याचे गुण मोजमापन कसे केले जाते याची माहिती करून घेऊ.

या कथांमधून जेव्हा ध्येयप्राप्तीचे प्रकटीकरण केले जाते त्यातून सिध्दीप्रेरणेची संकल्पना व्यक्त केलेली असते. इतरांशी स्पर्धा करण्याची प्रबळ इच्छा, स्वतःच ठरविलेल्या उत्कृष्टतेच्या प्रमाणापेक्षा जास्त यश मिळविण्याची इच्छा, नविन्यपूर्ण असे ध्येय गाठण्याची इच्छा आणि ध्येय गाठण्याच्या दृष्टीने दीर्घमुदतीसाठीची कार्ययोजना यासारखा निष्कर्षावरून सिध्दीप्रेरणेच्या संकल्पनेचे मोजमाप करता येते.

कथेतील एखादी व्यक्ती त्यांच्या वाक्यातून इतरांच्या स्पर्धेत जिंकण्याची किंवा त्यांच्यापेक्षा चांगले यश प्राप्त करण्याची इच्छा प्रदर्शित करते. “त्याला उत्कृष्ट स्थापत्यविशारद व्हावयाचे आहे” किंवा “त्याला स्पर्धापरीक्षेत पहिल्या तीन गुणक्रमांकावर यायची इच्छा होती” यासारखी वाक्ये इतरांशी स्पर्धा करण्याची प्रबळ इच्छा दर्शवितात. काही वेळा हीच इच्छा प्रदर्शित करण्यासाठी एखादी व्यक्तीरेखा ध्येयपतीबदलल्या

भावना स्पष्टपणे व्यक्त करणारी वाक्ये वापरले. जसे की, “उत्कृष्ट आभेनयाचे प्रथम पारितोषिक मिळाल्याबद्दल तो फार खुष आहे” किंवा “अंतिम क्रिकेटचा सामाना हरल्यामुळे कप्तान फार नाराज आहे.” तसेच ध्येयपूर्तीसाठी केलेल्या प्रयत्नांचा स्पष्ट उल्लेख करणारी वाक्ये देखील अशी स्पर्धा करण्याची इच्छा प्रदर्शित करतात. जसे की, “कारखान्यातील विविध कामांचा अनुभव येण्यासाठी त्याने स्वतःहून उत्पादन विभागातील रात्रपाळीचे काम स्वीकारले.”

स्वतःच ठरविलेल्या उत्कृष्टतेच्या प्रमाणापेक्षा जास्त यश मिळविण्यासाठी इच्छा ठेवणे यावरून देखील सिद्धिप्रेरणेच्या संकल्पनेचे मोजमाप करता येते. एखादी व्यक्तीरेखा कथेत ज्यावेळी, “आम्ही आमच्या कारखान्यातील वीजेच्या वापर कमी करण्याचे मार्ग शोधत आहोत” यासारखी वाक्ये लिहिणे त्यातून स्वतः ठरविलेल्या प्रमाणापेक्षा जास्त यश गाठण्याची इच्छा आणि ठरविलेले ध्येय गाठण्याविषयीची भावना व्यक्त होते. ही मोजमापनाची पध्दती वापरताना कथेतील एखाद्या व्यक्ति रेखेने केलेल्या वाक्यातील ध्येयपूर्तीच्या भावनांची तीव्रता आणि ध्येयाचा दर्जा यातील फरक लक्षात घेतला पाहिजे. कथेत व्यक्त केलेले प्रयत्न हे नेहमीच्या कामाव्यतिरिक्त खास ध्येयप्राप्तीसाठी केलेले असतील तरच ते उत्कृष्टतेचा पुरावा म्हणून घेता येतील.

कथेतील एखादी व्यक्ती एखादे नाविन्यपूर्ण ध्येय गाठण्यासाठी कार्यरत असणे हा देखील सिद्धिप्रेरणेच्या मोजमापाचा निकष आहे. अशा वेळी त्या व्यक्तित्ने ठरविलेले ध्येय अवघड आणि नवीन प्रकारचे असल्याने ती व्यक्ति उत्कृष्ट दर्जाचे काम करणार यात शंका नाही. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे सध्या टाटा मोटर्स लि. ही कंपनी गिन्हाइकांना एक लाख रुपयात मिळू शकेल अशा मोटरकारच्या उत्पादनाच्या दृष्टीने संशोधन करित आहे. हे ध्येय नाविन्यपूर्ण तर आहेच, परंतू अशी बनविलेली मोटारकार ही उत्कृष्ट दर्जाची असणारच यात शंका नाही.

काही वेळा कथेतील व्यक्तीरेखा ध्येय गाठण्याच्या दृष्टीने मुदतीची कार्ययोजना आखताना दिसते. जसे की, “चांगला टेनिसपटू होण्यासाठी त्याने लहानपणापासून खास प्रशिक्षण घेणे सुरु केले.” या दीर्घमुदतीच्या ध्येयामागे उत्कृष्टतेचा ध्यास हा अभिप्रेतच धरला आहे.

आता आपण कथा पृथःकरणातून कळू शकणारे सिद्धिप्रेरणा संकल्पनेचे उपभाग समजावून घेऊ. सिद्धिप्रेरणा संकल्पनेचे एकूण दहा उपभाग पुढीलप्रमाणे आहेत:

१. स्पष्ट ध्येय (GOAL CLARITY): उद्योजकाच्या बोलण्यातून किंवा कृतीमधून त्याचे ध्येय स्पष्ट होत असते.

२. गरज (NEED):

ज्यावेळी एखाद्या व्यक्ती कोणी तरी बनण्याची कल्पना करते, त्यातून ही संकल्पना व्यक्त होते. उदाहरणार्थ, “त्याला चांगला तबलावादक व्हावयाचे आहे.”

३. कार्य (ACT):

ही संकल्पना त्या व्यक्तित्च्या ध्येयपूर्तीसाठी केलेल्या नियोजनातून, प्रयत्नातून किंवा कृतीमधून प्रकट होते. उदाहरणार्थ, “चांगला गायक होण्यासाठी तो खुप रियाज करतो.”

४. ध्येयपूर्तीची अपेक्षा (GOAL-ANTICIPATION OF SUCCESS +ve):

या संकल्पनेमधून व्यक्ति आपले ध्येय पूढील वाटचालीत यशस्वी होईल याबद्दल आशावादी असते. उदाहरणार्थ, “आपल्या प्रयत्नांमुळे आपण एस.एस.पी. परीक्षेत पहिल्या दहा क्रमांकात येऊ याची खात्री होती.”

५. अपयशाची शक्यता (GOAL-ANTICIPATION OF FAILURE +ve):

जेव्हा एखादी व्यक्ती अपयशाच्या शक्यतेची शंका व्यक्त करते त्यावेळी या संकल्पनेचे प्रकटीकरण होते उदाहरणार्थ, “आपण सर्व प्रयत्न करूनही आयत्यावेळी दुखापत उद्भवल्यास बोलिंगमध्ये यश येणार नाही अशी त्याला भीती वाटते.”

६. व्यक्तिगत अडचणी (PERSONAL BLOCKS):

या संकल्पनेमधून व्यक्ति त्याच्या ध्येयपूर्तीच्या मार्गात येणाऱ्या व्यक्तिगत अडचणी व्यक्त करते. उदाहरणार्थ, “आपण पेपरमध्ये चांगले मार्क मिळवूनही कदाचित शारीरिक क्षमतेच्या कसोटीत कमी मार्क मिळाल्यास फौजदार म्हणून आपली निवड होणार नाही असे त्याला वाटते.”

७. बाह्य अडचणी (WORLDLY BLOCKS):

या संकल्पनेमधून व्यक्ती त्याच्या ध्येयपूर्तीच्या मार्गात येणाऱ्या बाह्य अडचणी व्यक्त करते. उदाहरणार्थ, “सरकारने मी ज्या वस्तुंचे उत्पादन करतो त्या वस्तुंवरील आयातकर कमी केला तर माझ्या धंद्यावर विपरित परिणाम होईल.”

८. मदत (HELP):

या संकल्पनेमधून व्यक्ती वरील दोन प्रकारचे अडथळे पार करण्यासाठी इतरांचे सहकार्य, मार्गदर्शन अथवा मदत घेते.

९. यशाबद्दल आनंद (FEELING POSITIVE):

या संकल्पनेतून व्यक्ति ध्येयपूर्तीच्या आनंद व्यक्त करते. उदाहरणार्थ, “मला मिळालेल्या यशाबद्दल मी पुर्णतः समाधानी आहे.”

१०. अपयशाचे दुःख (FEELING NEGATIVE):

या संकल्पनेतून व्यक्ति ध्येयपूर्तीच्या आनंद व्यक्त करते. उदाहरणार्थ, “काम वेळेत पूर्ण न झाल्याने मी फार दुःखी झालो आहे.”

सूत्र (THEME)(बोनस गुण):

जेव्हा एखाद्या कथानकामध्ये वर चर्चा केलेल्या सर्व उपसंकल्पना स्पष्टपणे दिसतात किंवा सर्व कथानक एकाच ध्येयाभोवती विणलेले असते.

उद्योजक होण्याचा मार्ग:

वरील भागात केलेल्या चर्चेतून आपणास असे लक्षात येईल की, उद्योजक होण्यासाठी सिध्दीप्रेरणा प्रमुख भूमिका पार पाडते आणि सिध्दीप्रेरित व्यक्तिच यशस्वी उद्योजक होऊ शकतात. यासाठी तुम्हाला जर उद्योजक व्हायचे असेल, तर त्या दृष्टीने स्वतःमध्ये जाणीवपूर्वक बदल केले पाहिजेत. स्वतःचा मुळ स्वभाव बाजूला ठेवून काही बदल स्वतःमध्ये मुद्दाम केले पाहिजेत. थोडक्यात म्हणजे स्वभावात थोडी लवचिकता आणली पाहिजे.

या उद्योजकतेच्या मार्गावर चालताना तुमचा होणारा विकास हा तुमच्या स्वतःस बदलण्याच्या इच्छेच्या तीव्रतेवर आणि नवीन बदल आत्मसात करण्याच्या वेगावर अवलंबून आहे. याची तयारी म्हणून सुरुवातीला आपली दिवसभराची वागणूक आपण उद्योजकच आहोत या थाटात झाली पाहिजे. म्हणजेच आपले बोलणे, वागणे, आणि सर्व विचार एखाद्या उद्योजकाच्या भूमिकेतूनच साकारलेले असावे. सर्वप्रथम स्वतःच्या क्षमतेचा कस लागू शकेल असे ध्येय आपल्या डोळ्यासमोर ठेवले पाहिजे आणि ते गाठण्याच्या दिशेने कृती ठरविली पाहिजे. तुमच्या सर्व वर्तणुकीतून सिध्दीप्रेरणेचा साक्षात्कार झाला पाहिजे. तुमचे बोलणे उद्योजककीय भाषेत होणे अपेक्षित आहे. तसेच हावभावातून आणि

वतणुकौतून तुम्हो वतणुकौतून तुम्हो उद्योजकच आहात हे जाणवले पाहेजे. सारांशाने असे म्हणता येईल, की तुमच्यात उद्योजकाची विचारसरणी बिंबविणे महत्वाचे ठरेल.

आता आपण ही विचारसरणी आत्मसात करण्यासाठी वापरता येतील असे सोपे आणि प्रभावी उपाय बघू या.

- १) वाचनाचा पगडा आपल्या विचारसरणीवर पडत असतो, म्हणून उद्योजकता या विषयासंबंधी आणि यशस्वी उद्योजकांविषयी उपलब्ध असलेले साहित्य जास्तीत जास्त वाचण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. यामध्ये Business India, Business World यांसारख्या इंग्रजी मासिकांचा आणि संपदा, उद्योजक यांसारख्या मराठी मासिकांचा समावेश करता येईल. व्यापारक्षेत्रातील अद्यावत माहिती मिळविण्यासाठी Economic Times हा पेपर वाचणे फार उपयोगी ठरेल.
- २) यशस्वी उद्योजकांबरोबर दिवसाचा जेवढा वेळ घालविता येईल तेवढे चांगले. कारण त्यांच्या दिवसभरातील वर्तणुकीतून आपणांस कसे बोलावे, कामाचे आणि वेळेचे नियोजन कसे करावे, एखादी समस्या आल्यास त्याचे उत्तर कसे मिळवावे इ. विविध गोष्टींची माहिती होईल.
- ३) उद्योग-व्यवसायसंबंधी अनेक चर्चासत्रे/भाषणे होतात त्यांचा लाभ घ्यावा. सुरुवातीला निदान जी चर्चासत्रे/भाषणे निशुल्क आहेत त्याचा फायदा घेता येईल. अशा प्रकारची चर्चासत्रे, बहुधा चॅम्बर्स ऑफ कॉमर्स, इंडस्ट्रीज असोसिएशनस इ. भरवीत असतात. ज्याची स्थानिक वर्तमानपत्रात जाहिरात येते.
- ४) सध्याच्या युगात अनेक दृक् श्राव्य माध्यमे या विषयांवरील बहुमुल्य माहिती प्रसारित करतात त्याचा उपयोग करून घ्यावा. दूरदर्शन किंवा नॅशनल चॅनेलव्यतिरिक्त सध्या व्यापारजगातील माहिती देणारे CNBC, NDTV Profit, Zee Business यासारखे चॅनेल्स उपलब्ध आहेत. CNBC त्या चॅनेलवर आतापर्यंत रतन टाटा, अझिम प्रेमजी, लक्ष्मीकांत मित्तल, नारायणमुर्ती यासारखे अनेक यशस्वी उद्योजकांच्या मुलाखती दाखविल्या गेल्या. ज्यातून त्यांनी सुरुवातीला केलेला संघर्ष, उद्योगवाढीसाठी केलेले प्रयत्न, आलेल्या समस्या इ. विषयी मार्गदर्शन मिळू शकते. रेडिओवर प्रसारित होणारे कार्यक्रम देखील या दृष्टीने उपयोगी होतील.
- ५) इंटरनेट हे एक अतिशय प्रभावी अस्त्र आपल्या हातात आहे. इंटरनेटच्या माध्यमातून आपणांस उद्योजकता, उद्योग यांची भारतातील तसेच परदेशातील माहिती अतिशय वाजवी किंमतीत मिळविता येईल. याच विषयावरील खुप माहिती आजकाल सीडीज, मधून देखील मिळते.
- ६) आपल्या शहरात भरणारी विविध औद्योगिक प्रदर्शने/मेळावे यांस भेटी देऊन आपल्या माहितीत खूपच भर पडेल. प्रदर्शनामार्फत बाजारात येणाऱ्या नवीन वस्तु, त्यांच्या किमती, पॅकेजिंग, मशिनरी, विक्रेते यांची माहिती तर मिळतेच, परंतु याशिवाय अनेक यशस्वी उद्योजकांशी अशाप्रकारच्या प्रदर्शनात भेटीगाठी घेता येतील.

उदाहरणार्थ काही प्रदर्शनांची नावे सांगता येतील.

प्रदर्शनाचे नाव	व्यवसाय
किसान	शेतीउद्योग
ऑटो एक्सपो	वाहनउद्योग
इम्टेक्स	इंजिनियरिंग/मशिन टुल्स
आहार	खाद्यपदार्थ
महाएक्सपो	विविध उद्योगधंदे
प्रकाश	ऊर्जाउद्योग

प्लास्टोव्हजन

गारटेक्स

प्लॉस्टेक उद्योग

वस्त्रप्रावरणे उद्योग

मित्रांनो, हे उपाय तुम्हाला सुरुवातीला जाणीवपूर्णक वापरावे लागतील; परंतु काही कालावधीनंतर मात्र अशा प्रकारची वागणूक ही तुमच्या जीवनाचे अविभाज्य अंग बनेल; परंतु यश संपादनासाठी याबरोबर तुम्हाला यशस्वी उद्योजक होण्यासाठी आवश्यक असणारी गुणसंपदासुद्धा प्राप्त केली पाहिजे. तुम्ही आता या उपायांचा वापर करून आणि आवश्यक गुणसंपदा मिळवून उद्योजक होण्याच्या मार्गावर वाटचाल करू लागणार यात शंका नाही.

योगीराज देवकर

उपसंचालक,

महाराष्ट्र उद्योजकता विकास केंद्र,